

**ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ФІНАНСОВО-ПРАВОВИЙ КОЛЕДЖ»**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Директор «Фінансово-правового коледжу»
Тамара Губанова (Тамара Губанова)
« 26 » *серпня* 2021 року

**СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ»**

для студентів

галузь знань **08 «Право»**
спеціальність **081 «Право»**
освітній рівень **фаховий молодший бакалавр**
освітня програма **«Право»**
вид дисципліни **обов'язкова**

Форма навчання **денна**
Навчальний рік **2021/2022**
Семестри **третій - четвертий**
Кількість кредитів ECTS **шість**
Мова викладання, навчання та оцінювання **українська**
Форма заключного контролю **іспит**

Викладачі: Вовк О.Й., Мацелюх І.А., Кобан О.Г.

Пролонговано:

на 20__/20__ н. р. _____ (_____) «__»__ 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н. р. _____ (_____) «__»__ 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

КИЇВ – 2021

Розробник:

Вовк Олександр Йосипович,

кандидат юридичних наук, доцент, кафедри гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки.

Схвалено науково-методичною комісією Фінансово-правового коледжу

Протокол № 1 від «26» серпня 2021 року

Голова науково-методичної комісії (Владислава Савенкова)
(підпис)

ВСТУП

1. **Мета дисципліни** спрямована на засвоєння глибоких і тривалих знань студентами про закономірності історичного процесу виникнення і розвитку держави і права України, зміни їх типів і форм, ролі і місця у визначенні історико-правові періоди для підготовки професійних спеціалістів-юристів та формуванню у них високої правової культури.

2. **Попередні вимоги до опанування навчальної дисципліни (для четвертого семестру навчання):**

1. **Знати** основні закономірності еволюції держави і права України в певних логічно пов'язаних, науково обґрунтованих, історичних етапах формування сучасної, вітчизняної правової системи взагалі та окремих її елементів зокрема, а саме: окремих норм, інститутів, галузей та систем права; органів влади та управління; судоустрою, судочинства та судової практики; прав, свобод та обов'язків громадян; механізму правового регулювання; правової культури; правосвідомості тощо.

2. **Вміти** об'єктивно оцінювати та аналізувати джерела та пам'ятки права України всіх історико-правових періодів, починаючи з стародавніх часів і до сьогодення, які є науковою основою для удосконалення сучасного законодавства. Неупереджено виявляти економічні, соціально-політичні та юридично - технічні причини систематизацій вітчизняного права протягом XI – XX століть для виявлення традиційних, об'єктивних передумов кодифікації права в Україні XXI століття.

3. **Володіти** юридичною історичною термінологією, яка формувалася у вітчизняній правовій системі протягом століть та має як українське національне коріння так і рецептована з іноземних мов (римської, грецької, латинської, німецької, чеської, польської тощо), для подальшого розвитку юридичної техніки.

3. Анотація навчальної дисципліни.

Як одна з основних теоретико-історичних дисциплін історія держави і права України складає важливу частку юриспруденції, формує основу правової культури і правового мислення студента. Вивчення історії держави і права України базується на аналізі еволюції всіх галузей права держави, виявлення закономірностей і відмінних рис їх розвитку, причини змін елементів правової системи. Основою засвоєння історії вітчизняного права є в першу чергу різноманітні правові пам'ятки. Дослідження історії держави та права є вступом для вивчення сучасних галузей права України. Дана навчальна дисципліна має не тільки професійно-освітнє, але й практичне значення. Вивчення дисципліни впливає на формування наукового світогляду, допомагає використати досвід суспільного розвитку в своїй майбутній професійній діяльності.

4. **Завдання вивчення дисципліни** багатоцільові. Вироблення у студентів погляду на право як на динамічний організм, який розвивається у тісному зв'язку з реальністю, випрацьовує здібності до узагальнення і аналізу конкретно-історичного матеріалу, навчає формувати наукові висновки. Підготовка студентів до вивчення і розуміння галузевих (державне, цивільне, кримінальне право та ін.), комплексних (екологічне, митне та ін.), прикладних (криміналістика та ін.), організаційних (судоустрій, нотаріат та ін.) тощо дисциплін юриспруденції. Разом з теорією держави та права ця навчальна дисципліна є дієвим засобом протидії юридичній професійній деформації та сприяє у формуванні сучасного, європейського юридичного мислення.

5. Результати навчання за дисципліною

Код	<i>Результат навчання</i> (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність) Результат навчання	Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
1.1	Знати основні закономірності еволюції держави та права України в певних логічно пов'язаних, науково обґрунтованих, історичних етапах формування сучасної, вітчизняної правової системи	<i>лекція семінарське заняття, самотійна робота, індивідуальне завдання</i>	<i>доповідь, доповнення доповіді, експрес опитування, реферат, доповідь по темі індивідуального завдання, тестування, колоквіум</i>	10%
1.2	Знати історію розвитку окремих елементів вітчизняної правової системи зокрема, а саме: окремих норм, інститутів, галузей та систем права; органів влади та управління; судоустрою, судочинства та судової практики; тощо.	<i>Лекція, семінарське заняття, самотійна робота, індивідуальне завдання</i>	<i>доповідь по темі індивідуального завдання, реферат, тестування, есе, поточна контрольна робота</i>	10%
2.1	Вміти об'єктивно оцінювати та аналізувати правові джерела й пам'ятки та причини систематизації права України всіх історико-правових періодів, починаючи з стародавніх часів і до сьогодення, які є науковою основою для удосконалення сучасного законодавства та права.	<i>лекція, семінарське заняття, самотійна робота, індивідуальне завдання</i>	<i>Доповідь, доповідь по темі індивідуального завдання, доповнення доповіді, експрес опитування, есе, реферат, колоквіум,</i>	40%
3.1	Зрозуміло і недвозначно доносити свої висновки, а також знання та пояснення, ідеї, проблеми, рішення, що їх обґрунтовують, власного досвіду до фахівців і нефахівців в галузі історії держави та права	<i>лекція, семінарське заняття, самотійна робота, індивідуальне завдання</i>	<i>Доповідь, доповідь по темі індивідуального завдання, доповнення доповіді, есе, реферат, колоквіум, поточна контрольна робота</i>	10%

3.2	Ефективно обґрунтувати, узагальнити й проаналізувати конкретний історико-правовий матеріал, та сформулювати наукові висновки.	лекція, семінарське заняття, самостійна робота, індивідуальне завдання	доповідь, доповнення доповіді, колоквіум, есе, тестування, реферат, експрес опитування	10%
4.2	Пропонувати конкретні завдання для проведення порівняльно-правового аналізу правових пам'яток, галузей права, правових реформ, які проводилися в Україні в горизонтальному та вертикальному вимірах	Семінарське заняття, самостійна робота, індивідуальне завдання	доповідь по темі індивідуального завдання, доповнення доповіді, колоквіум, есе, тестування,	10%
4.3	Усвідомлювати важливість подальшого професійного навчання в науковій галузі всесвітньої історії держави та права взагалі та історії держави та права України зокрема.	Семінарське заняття, самостійна робота, індивідуальне завдання	доповідь, доповідь по індивідуального завдання, доповнення доповіді, колоквіум, есе, тестування, експрес опитування, підсумкова контрольна робота	10%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни з програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни (код)	1.1	1.2	2.1	3.1	3.2	4.2	4.3
	Програмні результати навчання (назва)						
ПРН3 Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел;	+	+	+	+	+		
ПРН8 Використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин;	+	+	+	+	+	+	+
ПРН 11 Викладати матеріал з певної проблематики таким чином, щоб розкрити зміст основних питань;	+	+	+	+	+		+
ПРН18 Виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин,	+	+	+	+	+	+	

цінностей та принципів функціонування правової системи;	принципів національної							
---	------------------------	--	--	--	--	--	--	--

7. Схема формування оцінки.

7.1 Форми оцінювання студентів

- семестрові форми оцінювання:

1. доповідь (виступ на задану тему) – від 1 до 5 балів;
2. доповнення доповіді – від 1 до 5 балів;
3. експрес опитування – від 1 до 5 балів;
4. колоквиум – від 1 до 5 балів;
5. доповідь по темі індивідуального завдання – від 1 до 5 балів;
6. есе (короткі відповіді на запитання) – від 1 до 5 балів;
7. тестування (з набору суджень вибрати вірні) – від 1 до 5 балів;
8. реферат (змістовна письмова робота на задану тему) – від 1 до 10 балів;
9. поточна контрольна робота з конкретної теми – від 1 до 5 балів;
10. підсумкова (модульна) контрольна робота – від 1 до 10 балів.

Мінімальні бали, які можуть бути отримані студентом за відповідними формами оцінювання складають 24 бали. Кількість отриманих студентом балів відповідають відсоткам у підсумковій оцінці з дисципліни. Максимальний бал, який може бути отриманий студентом за семестр складає 40 балів, без урахування балів отриманих студентом під час проведення лектором тестового контрольного опитування.

- підсумкове оцінювання:

III семестр - письмовий іспит. IV семестр - письмовий іспит.

III семестр

	ЗМ1/частина 1	ЗМ2/частина 2	Екзамен	Підсумкова оцінка
Мінімум	12	12	36	60
Максимум	20	20	60	100

IV семестр

	ЗМ3/частина 3	ЗМ4/частина 4	Екзамен	Підсумкова оцінка
Мінімум	12	12	36	60
Максимум	20	20	60	100

Максимальна підсумкова оцінка за цю дисципліну може становити 100 балів. Студент може не допускатися до екзамену, якщо під час семестру набрав менше 24 балів, не виконав індивідуального завдання та набрав менше 3 балів за контрольне опитування, що проводилось лектором. Студент може отримати на іспиті максимально 60 балів до яких додаються бали отримані студентом під час семінарських занять. Для отримання загальної позитивної оцінки з дисципліни оцінка за іспитову роботу не може бути меншою 36 балів. У випадку коли студент на іспиті набрав менше 36 балів, останні не додаються до семестрової оцінки (незалежно від кількості балів, отриманих під час семестру), у відомості в колонці «бали за іспит» ставиться «0», а в колонку «результуюча оцінка» переноситься лише кількість балів, отриманих під час семестру.

7.2. Організація оцінювання:

- максимальний бал, який може бути отриманий студентом за підсумком навчання протягом семестру складає 40 балів. Мінімальний бал, який має бути отриманий студентом за відповідними формами оцінювання складає 24 бали;

- викладач, який веде семінарські або практичні заняття, має право звернутись до директора Інституту права про не допуск до підсумкового оцінювання студента, якщо під час семестру він не досяг мінімального порогового рівня оцінки (24 бали) тих результатів навчання, які не можуть бути оцінені під час підсумкового контролю. Про недопуск студента до підсумкового оцінювання викладач має подати в деканат Інституту права подання з графіком можливих відпрацювань не пізніше, ніж за 10 робочих днів до початку періоду складання заліків. Для студентів, які упродовж навчання протягом семестру не досягли мінімального порогового рівня оцінки (24 бали) і, як результат, не допущені до складання підсумкової форми контролю (іспит), проводяться відпрацювання у формі, яка передбачена робочою програмою, максимальна оцінка за які не може перевищувати кількості балів, що дорівнює різниці між мінімальним пороговим рівнем оцінки (24 бали) та фактичною кількістю балів, що отримані студентом за всіма формами поточного контролю;

- якщо студент за підсумком відпрацювань не досяг мінімального порогового рівня оцінки (24 бали), викладач, який веде семінарські або практичні заняття і приймав відпрацювання, звертається до директора Інституту права з поданням в якому фіксує невиконанням студентом індивідуального навчального плану;

- за результатами складання підсумкової форми контролю (іспит) студент може отримати максимально 60 балів. У випадку коли студент під час підсумкової форми контролю, якою є іспит, набрав менше 36 балів, останні не додаються до семестрової оцінки (незалежно від кількості балів, отриманих під час семестру), у відомості в колонці «бали за підсумкову форму оцінювання» ставиться «0», а в колонку «результуюча оцінка» переноситься лише кількість балів, отриманих під час семестру;

- підсумкова оцінка за навчальну дисципліну формується шляхом додавання кількості балів, отриманих протягом семестру, та кількості балів, отриманих за підсумковою формою контролю (іспит) і така сума балів не може бути меншою за 60 балів.

7.3 Шкала відповідності оцінок

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59

8. Структура навчальної дисципліни. Тематичний план лекцій і семінарських занять

№ теми	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самостій на робота
Модуль 1.				
Античний та давньосхідний типи стародавнього права.				
Ранньофеодальна і станово-представницька держава і право України				

1	Предмет, метод, завдання та періодизація курсу «Історія держави і права України».	2		4
2	Форми правління, суспільний устрій та право державних утворень Північного Причорномор'я і Приазов'я (середина I тисячоліття .до. нашої ери – V століття нашої ери).	2		6
3	Становлення державності у східних слов'ян. Держава і право Русі княжої доби (друга половина IX - початок XIV століть).	6	4	24
4	Суспільно-політичний лад та система права в українських землях литовсько-польської доби (середина XIV – середина XVII століть). Інститути держави та права України періоду Речі Посполитої.	8	2	28
	Модульна контрольна робота № 1			
	Всього за модулем I	18	8	62
Екзамен				
Модуль 2.				
Особливості української козацько – гетьманської державно-правової моделі				
5	Держава і право України козацько-гетьманської доби другої половини XVII – XVIII століть.	6	2	4
6	Кодифікація українського права XVIII – перша половина XIX століть у складі Російської імперії.	6	2	4
	Модульна контрольна робота №2			
	Всього за модулем 2	12	4	8
Модуль 3.				
Еволюція держави і права України за імперського ладу				
7	Держава і право України у складі Російської імперії (друга чверть XIX – початок XX століть).	4	4	4
8.	Основні риси держави і права в західноукраїнських землях Австрійської (Австро-Угорської) монархії другої половини XVIII – початку XX століть.	4	2	4
	Модульна контрольна робота № 3			

	Всього за модулем 3	8	6	8
Модуль 4 Шляхи розвитку держави і права України у постреволуційний та радянський часи				
9	Українська держава і право епохи національних державотворчих пошуків в 1917-1921 років.	8	8	8
10	Перебудова державного механізму та уніфікація права в західноукраїнських землях міжвоєнного періоду 20 – 30-х років ХХ століття.	2	2	4
11	Державний апарат та правова система України радянської доби кінця 1917 – першої половини 1991 років. Період формування основ держави і права незалежної, суверенної України другої половини 1991 – 1996 років.	12	8	8
	Модульна контрольна робота 4			
	Всього за модулем 4	22	18	20
Екзамен				
	Всього. Загальний обсяг 180 год., в тому числі: Лекції – 60 год. Семінари – 28 год. Самостійна робота – 92 год.	60	28	92

9. Рекомендовані джерела.

Основна література:

1. Підручники та навчальні посібники.

1. Боярська З.І Історія держави і права України. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. К.: КНЕУ, 2001.
2. Гавриленко О.А. Історія держави і права України: стародавня доба : навчальний посібник. Харків: ХНУВС, 2011. 64 с.
3. Гончаренко В.Д. Історія держави і права України: підручник. К.: Атіка, 2013. 704 с.
4. Дудник О.В. Історія держави і права України. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. Умань: 141 с.
5. Захарченко П. П. Історія держави і права України : підручник. К. : Атіка, 2004. 368 с.
6. Захарченко П.П. Історія українського права: навчальний посібник. Київ: ВД «Освіта України», 2019. 436 с.
7. Історія держави і права України. Підручник для юридичних вищих навчальних закладів і факультетів.; у 2-х частинах. За ред. А.Й. Рогожина. Київ: Ін юре, 1996.

8. Історія українського права : курс лекцій. За ред. О.О. Шевченка. Київ : Олан, 2001. 214 с.
10. Історія держави і права України: Підручник. У 2-х т. Ред. В.Я. Тацій. К.: Ін Юре.т.1. 2003. 656 с.
11. Історія держави і права України : підруч. А.С. Чайковський, В.І. Батрименко, Л.О. Зайцев та ін. ; за ред. А. С. Чайковського. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 512 с.
12. Історія держави і права України: практикум. А.Є. Шевченко, Л.І. Суюсанов, Г.В. Мухіна, С.В. Кудін, Н.П. Свиридюк; За ред. А.Є. Шевченка. Донецьк: ПП «ВД «Кальміус», 2012. 248 с.
13. Історія держави і права України: навчальний посібник. В.М. Калашніков, Г.Г. Кривчик, К.А. Марков; за ред. В. М. Калашнікова. Дніпропетровськ, НГУ, 2012. 256 с.
14. Історія держави і права України : підруч. В.М. Іванов. К. :КУП НАНУ, 2013. 892 с.
15. Історія держави і права України: підручник. С. Гусарев, В. Антошкіна, О. Сердюк та ін. ; за ред. В. В. Соловйової. Донецьк: Юго-Восток, 2014. 535 с
16. Історія держави і права України : підручник. О.І. Нелін. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2016. 719 с.
17. Історія держави і права України. Академічний курс : підручник : у 2 т. За ред. В. Я. Тація., К.: Ін Юре, 2017. Т. 2. 580 с.
18. Історія держави і права України : навч. посіб. : И. Тетарчук, Т. Дяків. Київ: Центр навчальної літератури, 2017. 214 с.
19. Історія держави і права України : курс лекцій. В.М. Щербатюк, П. П. Захарченко, О. В. Кузьминець та ін.; за ред. В. М. Щербатюка. Київ, Вид-во «Фенікс», 2018. 496 с.
20. Історія держави і права України: підручник. Зв заг. ред. О.М. Бандурки. Харків: ХНУВС, 2019. 448 с.
21. Історія держави і права України: підручник. В.Д. Гончаренко, В.М. Єрмолаєв, В.О. Румянцев та інші; за ред. В.Д. Гончаренка. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Харків: Право, 2019. 552 с.
22. Історія державності України: експериментальний підручник. За заг. ред. Бандурки О.М., Ярмиша О.Н. [кол. авторів: В.А. Греченко, О.А. Гавриленко, М.М. Столбуненко. та ін.]. Х.: ТОВ «Одісей», 2004. 608 с.
23. Історія українського права : курс лекцій. За редакцією О. О. Шевченка. К.: Олан, 2001. 214 с.
24. Історія українського права : навчальний посібник для вищих навчальних закладів. За ред. І. А. Безклубого. К. : Грамота, 2010. 336 с.
25. Капелюшний В.П., Кудін С.В. Історія держави і права України: навч. посіб. в схемах, таблицях і визначеннях основних термінів. Київ: Олан, 2010. 224 с.
26. Кудін С. В. Історія держави і права України: навч.- метод. посіб. для студ. вищих. навч. закл. Київ: Академія праці і соціальних відносин Федерації профспілок України, 2010. 240 с.
27. Кузьминець О.В. Історія держави і права України: навч. посіб. К.: Україна, 2005. 448 с.
28. Кульчицький В.С., Тищик Б. Й. Історія держави і права України: [підруч.]. К.: Вид дім «Ін Юре», 2007. 624 с.
29. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: [навч. посіб.]. К.: Знання-Прес, 2006. 598 с.
30. Мірошніченко М.І. Історія українського права. Джерела: посібник для самостійної роботи. К.: Друкарня «Друкарник», 2019. 146 с.
31. Музиченко П. Історія держави і права України: навчальний посібник. 5-те вид., випр. і доп. К.: Т-во «Знання», КОО, 2006. 437 с.

32. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи і семінарських занять з навчальної дисципліни «Історія держави і права України» для студентів I курсу. Уклад.: В. Д. Гончаренко, Є. О. Васильєв, В. М. Єрмолаєв та ін. Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. 73 с.

33. Правознавство: підручник. За відп. ред. О.В. Дзери - 10-е видавництво, перероблене і доповнене. Київ: Видавництво «Юрінком Інтер», 2007 р. 848с.

34. Серета А.М. Історія держави і права України : [навч. посіб.] Суми: Університетська книга, 2012. Частина I. 332 с.

35. Терлюк І.Я. Історія держави і права України: [навч. посіб.]. К.: Атіка, 2011. 944 с.

Терлюк І. Я. Історія держави і права України : Вид. 4-те, зі змінами. Київ: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. 772 с.

36. Тищик Б.Й., Бойко І.Й. Історія держави і права України : акад. курс : [підручник]. К.: Ін Юре, 2015. 808 с.

37. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України : [навч. посіб.]. К. : Юрінком Інтер, 2016. 568 с

38. Українознавство : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М.І. Обушного. - К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 672 с.

39. Ухач В.З. Історія держави і права України: Навчальний посібник (конспекти лекцій). - Тернопіль: Вектор, 2011. 378 с.

40. Шевченко А.Є., Кудін С.В. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник. Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. 236 с.

41. Шевчук В.П. Історія української державності : Курс лекцій : Навчальний посібник / В.П. Шевчук, М. Г. Тараненко. — К. : Либідь, 1999. — 478 с

II. Документальні пам'ятки права та їх збірники.

1. Акты, издаваемые комиссией, высочайше учрежденною для разбора древних актов в Вильно. Вильно: В Типографии А.К. Киркора, 1891.

2. Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологическою комиссией. Том 1. СПб: В Типографии II Отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1846.

3. Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологическою комиссией. Том 2. СПб., В Типографии II Отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1848.

4. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археологическою комиссией. Санкт-Петербург: Типография Эдуарда Праца, 1863.

5. Архив Юго – Западной России, издаваемый комиссией для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волыньском Генерал - Губернаторе: Киев: Типография Императорского Университета Св. Владимира, 1907.

6. Василенко М.П. Матеріали до історії українського права. Збірник соціально-економічного Відділу; № 11. Т. I. К., 1929.

7. Гавриленко О.А. Історія держави і права України: хрестоматія-практикум: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів України напряму підготовки Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 348 с.

8. Грамоти XIV ст. Упорядкування, вступна стаття, коментарі і словники-показчики М.М. Пешак. Київ: Видавництво «Наукова думка», 1974. 255 с.

9. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 - листопад 1920 рр.: Док. і матеріали. У 2-х томах, 3-х частинах. Том 2. Упоряд.: В. Верстюк (керівник) та ін. К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2006. 744 с.

10. Доба гетьмана Івана Мазепи в документах. Упорядник С.О. Павленко. 2-ге вид. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 1144 с.

11. Законодательные акты Великого княжества Литовского XV-XVII вв. Ленинград: Государственное социально-экономическое издательство. Ленинградское отделение, 1936. 155 с.
12. Західно – Українська Народна Республіка 1918-1923. Документи і матеріали. Том 2. Івано-Франківськ, 2003. 712 с.
13. Історія держави і права України.: Хрестоматія. Уклад. В. П. Самохвалов О.О. Шевченко, О.Й. Вовк. За ред. О.О. Шевченко. Київ: Вентурі, 1996. 224 с.
14. Кистяковский А.Ф. Права, по которым судится малороссийский народ. Київ: В типографии Императорского университета И.И. Завадского 1879. 1063 с.
15. Конституційні акти України 1917-1920: невідомі конституції України. Д.Б. Яневський, В.І. Крюков; наук. ред. і упор.: Ю.Д. Прилюк, В.Ф. Жмир. Київ, 1992. 269 с.
16. Конституция 3 мая (1791) / АГАД (Центральный архив исторических записей), Архива Четырехлетнего сейма, т. XXV, л. 357 – 360 оборот, библиотека, ч. 1288, стр. 154 [Електронний ресурс] - Режим допуску: <http://agad.gov.pl/wp-content/uploads/2015/01/Const-RUS-A5-Internet.pdf>
17. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки. Прийнята на позачерговій сьомій сесії Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання 20 квітня 1978 р. зі змінами і доповненнями// Конституція незалежної України. У трьох книгах Кн.1, Документи, коментарі, статті/ Упорядники С. Головатий, Л. Юзьков. – К., 1995.
18. Корпус магдебурзьких грамот українським містам: два проекти видань 20-х - 40-х років ХХ століття [Текст]. Упоряд. і авт. дослідження В. Андрейцев [та ін.]; ред. П. С. Сохань [та ін.]. Ксерокопія. К.: Прайм, 2000. 215 с.
19. Літопис руський. Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; Відп. ред. О. В. Мишанич. К.: Дніпро, 1989. XVI+591 с.
20. Полное собрание законов Российской империи. Собрание 3-е. – Том XII. - № 8798. – С. 430-456.
21. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. Санкт-Петербург: Печатано в Типографии II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830.
22. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Отделение первое. Санкт-Петербург, 1874.
23. Полное собрание законов Российской империи. Собрание третье. Том XII. Отделение третье. Санкт-Петербург, 1895.
24. Полное собрание русских летописей (ПСРЛ) в 43 томах [Електронний ресурс] - Режим допуску: <https://cont.ws/@id394061523/426687>
25. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. Відповідальний редактор та автор передмови академік НАН України Ю.С. Шемшученко. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 1997. 549 с.
26. Российское законодательство X – XX веков. В девяти томах. М.: Юридическая литература, 1984 – 1994.
27. Саксонское зеркало. Памятник, комментарии, исследования. Отв. ред. В. М. Корецкий; Ред. кол.: Г. А. Аксенов, В. А. Кикоть, В. М. Корецкий, Л. С. Мамут, В. С. Нерсисянц, Е. А. Скрипилев. АН СССР. Институт государства и права. М.: «Наука», 1985. – 273 с.
28. Сборник законов, манифестов, указов Правительствующему Сенату, рескриптов и положений комитета министров, относящихся к преобразованию государственного строя России, с приложением алфавитного предметного указателя. Изд. 3-е, пересмотренного и дополненного по 1 сентября 1908 года. Под ред. пр.-доц. Н.И. Лазаревского. СПб.: Юридический книжный склад «Право», 1909.

29. Сборник указов и постановлений Временного правительства. Выпуск № 1 – 27 февраля–5 мая 1917 г. Составлен Отделением Законов Государственной Канцелярии. Петроград, I Государственная типография. 1917. 557 с.

30. Сборник указов и постановлений Временного правительства. Выпуск № 2 – 5 мая – 2 июля 1917 г. Часть первая. Отделы I-VIII. / Составлен Отделением Законов Государственной Канцелярии. Петроград, I Государственная типография. 1917. 698 с.

31. Свод законов Российской империи. В трёх томах Петроград, Государственная типография, 1915.

32. Советская Украина в годы Великой Отечественной войны, 1941–1945: Док. и материалы: В 3 т. 2-е изд., доп. Т. 1: Украинская ССР в первый период Великой Отечественной войны (22 июня 1941 г. – 18 ноября 1942 г.). АН УССР. Ин-т истории. К.: Наукова думка, 1985. 518 с.

33. Советская Украина в годы Великой Отечественной войны, 1941–1945: Док. и материалы: В 3 т. 2-е изд., доп. Т. 2: Украинская ССР в период коренного перелома в ходе Великой Отечественной войны (19 ноября 1942 г. – конец 1943 г.) / АН УССР. Ин-т истории. К.: Наукова думка, 1985. 511 с.

34. Советская Украина в годы Великой Отечественной войны, 1941–1945: Док. и материалы: В 3 т. 2-е изд., доп. Т. 3: Украинская ССР в завершающий период Великой Отечественной войны (1944–1945 гг.). АН УССР. Ин-т истор. К.: Наукова думка, 1985. 510 с.

35. Статути Великого князівства Литовського. У 3-х томах. Ківалов С. (ред.). Одеса: Юридична література, 2002-2004. - 464 + 560 + 672 + 568 с.

36. Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси. Ред. кол.: В.А. Смолій (голова колегії), Г.В. Боряк, Ю.А. Левенець, В.М. Литвин, О.Є. Лисенко (відп. ред.), О.С. Онищенко, О.П. Реєнт, П.Т. Тронько; Рецензенти: О.С. Рубльов, В.Ф. Шевченко. НАН України. Інститут історії України. К.: НВП «Видавництво "Наукова думка, НАН України"», 2011. Кн. 1. 735 с.

37. Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси. Ред. кол.: В.А. Смолій (голова колегії), Г. В. Боряк, Ю.А. Левенець, В.М. Литвин, О.Є. Лисенко (відп. ред.), О.С. Онищенко, О.П. Реєнт, П.Т. Тронько. Інститут історії України. К.: НВП «Видавництво «Наукова думка, НАН України», 2011. Кн. 2. 943 с.

38. Україна в Другій світовій війні: До 70-річчя перемоги над нацизмом у Другій світовій війні. Український інститут національної пам'яті. К.: Український інститут національної пам'яті, 2015. 28 с.

39. Українська Держава (квітень - грудень 1918 року). Документи і матеріали. У двох томах частинах. Т. 2 / Упоряд.: Р. Пиріг (керівник) та ін. К.: Темпора, 2015. 412 с.

40. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У двох томах. Том 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. – К., Наукова думка 1996. 589 с.

41. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у двох томах. Том 2: 10 грудня 1917 р. 29 квітня 1918 р. К. : Наукова думка, 1997. 422 с.

42. Універсали Богдана Хмельницького. 1648-1657. Нац. акад. наук України, Ін-т історії України; упоряд. І. Крип'якевич, І. Бутич; ред. кол. В. Смолій [та ін.]. К.: Альтернативи, 1998. 383 с.

43. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657-1687). Упоряд.: І. Бутич, В. Ринсевич, І. Тесленко; Ред. кол.: П. Сохань (голова) та інші. Київ; Львів: НТШ, 2004. – 1118 с.

44. Універсали Івана Мазепи. 1687-1709. Книга 1. / Упорядник: Іван Бутич. Київ - Львів, 2002. 757 с.

45. Універсали Івана Мазепи (1687-1709). Частина 2. Упорядн. І. Бутич, В. Ринсевич; Голова ред. кол. П. Сохань. К.: НТШ, 2006. 799 с.

46. Універсали Павла Полуботка (1722-1723). / Упорядн. В. Ринсевич; Ред. кол.: П. Сохань (голова) та інші. К., 2008. 721 с.
47. Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т : навч. посіб. для студ. юрид. вищ. навч. закл. і ф-тів / за ред. В. Д. Гончаренка ; [уклад.: В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький]. К.: Ін Юре, 1997. Т. 1 : 3 найдавніших часів до початку ХХ ст. 464 с.
48. Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т : навч. посіб. для студ. юрид. вищ. навч. закл. і ф-тів / за ред. В. Д. Гончаренка ; [уклад.: В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький]. – К. : Ін Юре, 1997. Т. 2 : Лютий 1917 р. 1996 р. 800 с.
49. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб. Упоряд.: А.С. Чайковський (кер.), О.Л. Копиленко, В.М. Кривоніс, В.В. Свистунов, Г.І. Трофанчук. К.: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.
50. Хрестоматія по истории русского права. Сост. М. Владимировский-Буданов. 3-е изд. – Киев. В типографии Императорского университета И.И. Завадского, 1885-1889.

Додаткова література.

1. Антологія української юридичної думки : в 6 т. Заг. ред. Ю. С. Шемшученко ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Т. 2 : Історія держави і права України: Руська Правда, Упоряд. І. Б. Усенко [та ін.] ; відп. ред. і авт. вступ. нарису І. Б. Усенко. К. : Видавничий Дім «Юридична книга».. 2002. 591 с.
2. Антологія української юридичної думки [Текст] : в 6 т. / заг. ред. Ю. С. Шемшученко ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Т. 3 : Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба. Упоряд. І. Б. Усенко [та ін.] ; відп. ред. і авт. вступ. нарису І. Б. Усенко. К. : Видавничий Дім «Юридична книга», 2003. 582 с.
3. Багалій Д. І. Магдебурзьке право на Лівобічній Україні. Розвідки про міста і міщанство на Україні-Руси в XV–XVIII ст. Ч. 2. Львів, 1904. 165 с.
4. Бардах Ю., Леснодорский Б., Пиетрчак М. История государства и права Польши. М.: Юридическая литература, 1980. 559 с.
5. Бедрій М. Копні суди на українських землях у XIV–XVIII ст.: історико-правове дослідження. Львів: Галицький друкар, 2014. 264 с.
6. Білоконь М. В. Органи державного управління та місцевого самоврядування в Російській імперії у другій половині XIX ст. (на матеріалах Лівобережної України): історико-правове дослідження. Харків : НУВС, 2003. 257 с.
7. Бойко І. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 904 с.
8. Бойко І.Й. Галичина у державно-правовій системі Австрії та Австро-Угорщини 1772 – 1918 років. Львів: Вид. Центру ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 312 с.
9. Бондарук Т.І. Західноруське право: дослідники і дослідження Київська історико-юридична школа). К.: Наука. 2000. 159 с.
10. Борисенко С. Звичаєве право в Литовсько-Руській Державі. Праці комісії по виученню звичаєвого права України. К.: ВУАН, 1927. С. 30-75.
11. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 томах. Том 1: Історія держави і права України. Наукове видання / В. Д. Гончаренко (голова) та інші: Видавництво «Право», 2016 – 848 с.
12. Великий енциклопедичний юридичний словник. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; За ред. Ю.С. Шемшученко ; Редкол.: В.П. Горбатенко, В.Б. Авер'янов . Київ: Юридична думка, 2007. 990 с
13. Владимировский-Буданов М.Ф. Обзор истории русского права. Киев: Типография Н. Я. Оглоблина, 1915. 699 с.

14. Гошко Т. Д. Нариси з історії магдебурзького права в Україні (XVI – початок XVII ст.). Львів: Афіша, 2002. 255 с.
15. Гриценко І. С. Становлення і розвиток наукових поглядів на основні інститути вітчизняного адміністративного права: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. 335 с.
16. Грозовський І. М. Право Нової Січі (1734 — 1775 рр.): Навч. Посібник. Х.: Вид-во ун-ту внутр. справ, 2000. 108 с.
17. Гуржій О. І. Українська козацька держава в другій половині XVII–XVIII ст. : кордони, населення, право. Київ: Основи, 1996. 223 с
18. Демченко Г.В. Наказание по Литовскому Статуту в его трех редакциях (1529, 1566 и 1588 гг.). Ч. 1. Киев: Тип. Имп. ун-та св. Владимира (В. И. Завадского), 1894. 284 с.
19. Енциклопедія українознавства. Загальна частина. Репринтне відтворення видання 1949 року. Під гол. ред. В. К. Кубійовича, З. Кузелі. К.: «Віпол», 1994. 1230 с.
20. Захарченко П.П. Правовий статус українського козацтва в умовах формування станового суспільства у Великому князівстві Литовському. Україна. Євроінтеграція. Інтермаріум : матеріали Міжнародної наукової конференції / Міжнародний гуманітарний університет. Одеса, 28-29 жовтня 2016.
21. Заруба В. М. Держава і право Київської та Галицько-Волинської Русі (кінець VIII – початок XIV ст.). Київ: Істина, 2007. 128 с.
22. Івановська О. П. Звичаєве право в Україні. Етнотворчий аспект: навч. посібник. – Київ : ЕксОб, 2002. 263 с.
23. Кобилецький М. Магдебурзьке право в Україні (XIV – перша половина XIX ст.): Історико-правове дослідження. Львів: ПАІС, 2008. 406 с
24. Копиленко О. М., Копиленко М. Л. Держава і право України 1917 – 1920 рр. Центральна Рада. Гетьманство. Директорія. К.: Либідь, 1997. 208 с.
25. Лаппо И. И. Земский суд в Великом княжестве Литовском в конце XVI века. ЖМНП. 1897. Июнь. С. 263-301.
26. Лащенко Р. Лекції по історії українського права. Ч.1. Княжа доба. Прага: Наклад Українського університету в Празі, 1923. 149 с.
27. Лащенко Р. Лекції по історії українського права. Ч. 2. Литовсько- польська доба. Прага: Наклад «Українського правничого товариства ВЧСР», 1924. 78 с.
28. Лісова К. С. Звичаєве право : курс лекцій. Київ : ДП «Видавничий Дім «Персонал», 2012. 94 с.
29. Леонтович Ф.И. Источники русско-литовского права. Варшава: Типография Варшавского учебного округа, 1894. 74 с.
30. Леонтович Ф.И. Очерки истории русско-литовского права. Образование территории Литовского государства. СПб: Типография В.С. Балашова, 1894. 393 с.
31. Лепісевич П. М., Терлюк І. Я. Державно-правовий устрій України в імперську добу. Навчальний посібник з історії держави і права. Л.: Край, 2005.- 126 с.
32. Лобавский М.К. Очерк истории литовско-русского государства до Люблинской унии включительно. Москва: Московская художественная печатня, 1915. 402 с.
33. Мала енциклопедія етнодержавознавства. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Упорядник Ю. І. Римаренко та ін.. Київ : Генеза, : Довіра, 1996. 942 с
34. Мацелюх І. А. Умови для укладення шлюбу в Українській гетьманській державі та Російській імперії XVIII ст.: порівняльно-правова характеристика. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. Т. 102. 2015. С. 50 – 52.
35. Малиновский И. Учение о преступлении по Литовскому статуту. Киев: Тип. Имп. Ун-та св. Владимира, 1894. 232 с.

36. Мірошніченко М.І. Історія політичних і правових учень: посібник для самостійної роботи. К.: Друкарня «Друкарник», 2019. 412 с.
37. Месяц В.Д. История кодификации права на Украине в первой половине 18 века. – К.: 1963. 104 с.
38. Онищенко Н. Н. Становление и развитие источников советского права на Украине К.: Наукова думка, 1988. 112 с.
39. Падох Я. Суди й судовий процес старої України. Львів: Просвіта, 1990. 125 с.
40. Правовий звичай як джерело українського права (IX– XIX ст.) / І. Б. Усенко, В. Д. Бабкін, І. В. Музика та ін. ; відп. ред. І. Б. Усенко. Київ : Наукова думка, 2006. 280 с.
41. Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества. М.: Наука, 1982. 590 с.
42. Слюсаренко А. Г., Томенко М.В. Історія української конституції. Право, 1997. 464 с.
43. Сучасна правова енциклопедія. За ред. О. Зайчука: К.: Юрінком Інтер, 2015. 408 с.
44. Тарановский Ф. В. Обзор памятников Магдебурского права западно-русских городов литовской эпохи. Историко-юридическое исследование. Варшава. Типография Варшавского учебного округа, 1897. 202 с.
45. Тищик Б.Й., Вівчаренко Б.А. Суспільно-політичний лад і право України у складі Литовської держави та Речі Посполитої: учбовий посібник для студ. юрид. фак. Львівський держ. ун-т ім. І. Франка, Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника Івано-Франківськ: Вид-во Львів : держ. ун-ту ім. І.Франка, 1996. 36 с.
46. Тищик Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923): Історія держави і права - Л.: Тріада плюс, 2004 392 с.
47. Ткач А.П. Історія кодифікації дореволюційного права України. К.: Видавництво Київського університету, 1968. 171 с.
48. Усенко І. Б. Первая кодификация законодательства Украинской ССР К.: Наукова думка, 1989. 120 с.
49. Хачатуров Р.Л. Становление права (на материалах Киевской Руси). Тбилиси, Издательство Тбилисского ун-та, 1988. 261 с.
50. Черкаський І. Громадський (копний) суд на Україні - Русі XVI-XVIII вв. Київ: З друкарні Української Академії Наук, 1928. 714 с.
51. Чубатий М. Огляд історії українського права: Мюнхен; Київ: Ноосфера, 1994. 180 с.
52. Шевченко О.О. Звичаєве право України XI – XIX століть: монографія. Київ: Наукове видання, 2014. 200 с.
53. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т.5. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998 – 2004.
54. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. У трьох томах.переклад з російської І.І. Сварника. Львів: Видавництво «Світ», 1990. 319 с.
55. Яковлів А. Українсько-московські договори в XVII-XVIII віках. Упоряд. В.А. Смолій, В.М. Ричка. Український історичний журнал. 1993. № 6. С. 97-117.
56. Ясинский М. Уставные земские грамоты Литовско-Русского государства. Киев: В университетской типографии (В.И. Завадского), 1889. 215 с.
57. Ясинский М.Н. Внешняя история русского права. Киев: Типография Имп. ун-та св. Владимира Н.Т. Корчак-Новицкого 1898. 162 с.